

24534

Småland

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Dalhems s:n

Andersson, Annie. 1960

ULMA:s frigel. 14 Bin och biskötsel.

1960.49

24534

Exc. OSD

Bin och biskötsel

Vilde bi och vildkoning

Da man gick i skog och fann vildbin i något träd tog man noga märke på var trädets stöd, för att sedan gå dit och skatte bina. Ett sådant märke kunde vara ett högt träd, ett berg eller dylikt.

För det mesta bedövrades bina genom rökning, för att sedan kunna säga ned trädut och komma åt konungen. bitäckt

Da man rökte bina tog man en svavelkumle (= linne, doppat i smält svavel) satte i den i flurstart (= ingången) och tände eld på den sedan man täppt till de andra öppningarna.

På hålla tarna bin: odla, sköta.

Om man hittade ett humlebo sög man ur konungen humlekonig och lade sedan ned kaka med humleynget i boet igen.

2

Bihus bikupa

I forna tider har nog ihärliga trädstockar använts som biostäder. Arbetet med att få in bina i kupan kallas ännu i dag att stäkke bina.

Bikupor av trä användes fig. 3 och 4. De tillverkades i ett stycke (i spiral). Botnen var gjord av sammanfogade bräder. Den utskjutande delen av botnen kallades flusterbrät. Man behövde ej märka flusterbräden, bina kände igen sin egen kupa.

Då det var varmt och myskt bin i kupan kunde bina hänga i en stor klump kruffe utanför flusterbrät. Då sade man på skämt: "bina har skägg".

Ingången till kupan: fluster
I kupans tak fanns ett hål: topphål
Topphålet var stängt med en träplugg.

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM

SMÅL.

Frgl. 14

3

Så man skulle tillverka halmkupor
fuktade man den slagtröskade ^{råg} halmen,
så den blev mjuk och smidig.

Sedan tog man halmen, så mycket man
kunde hålla om med handen och verde om
med videspröt varv efter varv tills man hade
den önskade längden. Sedan rullades halmen
slingan i spiral, hur stor man ville ha kupan,
och fästades ihop med spröt.

Man hade lösa kransar att sätta på kupor
med kraftiga svämmar.

På 1930-talet började man använda ramkupor
fig. 5.

Inuti halmkupan hade man pinnar till fäste
för binas bygge. Dessa pinnar kallades ledere.
Kuporna uppställdes, ungefär en halv meter
från varandra, på en biträyke.

4

För att hindra myror att komma in i
kuponna sättes bibänkens fötter i plåtburkar
fyllda med vatten, eller också 'diäukte' man
in ett tagelrep med tjära och fäste det om
bibänkens ben.

Kuponna täcktes med en sikatt av granbark,
som bina hade till skydd både vinter och
sommars.

För att bina skulle trivas hade man bigården
på en solig plats, skyddad för öst- och nord-
liga vindar. Flustret ständes åt söder.

Bin. Olika slag av bin: villdbi, tambibi

Bisamhället kallas: bistäcke

De enskilda bina: bi

Visen kallas: vis, drötnigg

Drömarna: drönere

Arbetsbina: arbetsbi

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM
SMÅL

Frgl. 14

5

Man hade den uppfattningen att visen var den styrande och förde befäl i samhället.

Visen satte till yngel i cellerna.

Då det blev svärm utsåg visen platsen där svärmen slog sig ned.

Drönarna ansågs vara lata hanbin, som arbetsbina fick försörja.

Et samhälle med vise: visestarrkt

Et samhälle utan vise: visfallett

Man märkte att visen saknades genom att bina var slöa, flög dåligt och hade ett gnutande läte. Man kunde ej tillsätta någon ny vise än samhället fick dö ut.

Larverna i samhället kallades: biyyget

En gammal vise, som endast kunde lägga biyngel, kallades: drönermor

Detta slags yngel: dröneryyget

Äldre och yngre bin: fäubi, nyybi

6

Benämning på biets olika delar: huve, tuyge,
vigge, mellakropp, bakkropp, gadd.

Horgen på benen för transport av frömjöl: bykkeser

Bistikk ansågs vara bra botemedel för
reumatism.

Da någon person blivit bistikkenn drog man
ut gadden och lade jord på det stugna stället.
Havande kvinnor skulle akta sig för bistikk,
ty på samma ställe modern blivit stungen,
fick barnet ett märke på sin kropp.

Vid vissa tillfällen var bina särskilt arga
t. ex på hösten då de hade mycket honung,
likaså då de höjde skriket från ett blämt bi.
Då man blev rädd för dem, sprang och slog med
händerna och då det kom någon främmande
person, som var svettig och surt sig.

Binas läte då de äro uppretade och ville stickas:
stickton. Enda sättet att lugna bina var, att själv vara lugn.

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM
SMÅL.

Fgl. 14

7

Binas bygge. Bivakks, Bikake
 Man skilde på olika slags celler t. ex. konungs-
 dröning - arbetar och drönarceller.

Olika slags bygge. Gammalt bygge, mörka kakor
 Nytt bygge, ljusa kakor
 Vildbygge; Bygget var ej i kakor, utan sån
 litet var som hätt.

Swärmingen Swärm förswärm, ättersvärmen
 en förste - andred - tredje swärm

Då swärmen swärmade: swärm - swärm
 Man kan höra om en bisamhälle snart ännu
 swärma, då har de swärmtön.

Bina manerr Man ansåg därvid ut en par
 visor samtalade. Vid första swärmingen
 utdelade den yngre visen en befallning till den
 äldre visen att ge sig ut med en swärm.

Landsmålarkivet Uppsala 24534
 Annie Andersson. 1960. DALHEM
 SMÅL.

Fagl. 14

8

Man kunde höra en manande: tyt-tyt (ut-ut)
Den äldre visen svarade: kva-kva (kvar-kvar)
Man brukade slå på stekpannor och pläckformar
då bina svärmade, för att höjda dem, om de
ville flyga bort. För att inbilla bina att det regnade
stänkte man vatten på dem.

Det bästa sättet att få dem att stanna sedan
de satt sig i klunga var, att ge dem skugga
mot solen. Man satte upp lakan eller dylikt
till skydd.

Det samhälle varifrån svärmen utgick kallades:
gammarn.

Med jungfru värme kankända menades då
svärmen svärmade.

Om en värme flög tillbaka till moderssamhället
sade man: "Hann slo på gammarn."

Reledningen därtill var, trodde man, att visen
ej var med.

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM

SMÅL.

Frgl. 14

Då ett större antal bin flyga utanför kupan:
bina leker

Om bina ha repsa (= samlat sig) i ett träd
 eller dylikt kallades en sådan klunga klyffe

Om svärmen sätte sig i ett mindre träd
 eller buske gick det bra att sätta en kupa
 över dem och försiktigt ösa in bina med en
 träskiv.

Lätte svärmen sig i ett högt träd måste man
 resa en stega för att kunna ösa in bina.

Den person som stod på stegen fick ej bli
 nervös om han fick några stick.

Då man fått in visen följde de andra bina
 snart efter. Sedan stälde man kupan på
 fluterbrädet och på marken, under det stäste bina
sättsa, ty om det var några bin kvar i
 trädet så kunde de lättare hitta sina kamrater.

10

Då det blev kväll satte man upp kupan på
bitenken. -

I svärmningstider kunde de komma från
bin och samla sig i en klunga i närheten av
bigården, då tog man vara på dem.

Det var förbjudet att ha tomma bikupor
dödygga utestående. De kunde locka grannarnas
bin till sig.

- Det var ej säkert att bina stannade i kupan
sedan de blivit instockade.

Efter en stund kunde de åter flyga omkring.

Det fanns svärmar som man fick stor
tre gånger, för att ändå få sedem flyga bort,
kanvända en halv mil, till en plats som de
sete ut åt sig i förväg. Om den sade man
att de var tyrige.

Men det kunde vara annan orsak att ej bina
stannade i kupan.

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM

SMÅL.

Fgl. 14

11

Man måste se till att ej råttor kuserat där,
likaså vaxmalen.

För att bina skulle stanna och trivas tog man
älggräs 'älgört' och gnodde kupan med invändigt.
En del biskötare släppte sin urin i kupa.

Nu flytta bina från en kupa till en annan:
trumme ut.

Nu inhysa dem i den kupa de skall stanna:
trumme inn.

Man fick ha en bishatt eller en stöja på
huvudet och handskar på händerna då
man stökade bin. Var de svåra att få in
eller arga och ville stickas, fick man röka
dem. Man tog då torvströ i en blåslampa
och släppte ned en glöd i torvströet.

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM

SMÅL.

Frgl. 14

12

Binas arbete Bina drar i byggerr

Namn på de olika arbetsperioderna: vårdrag,
sommerrdrag, höstdrag.

klöverdrag, linndrag, jöyddrag.

Dä ä gott biär, Dä ä dåligt biär.

Biets arbete i blomman: biellt sammlerr

När arbetebina kom från fältet belastade
med honung och frömjöl: Bina kämmerr
mä förtuggerr. Man ansåg att frömjölet
var mat åt larvema.

Ljudet från bikupan efter en dag med
gott drag: bina soberr.

Lamhällets kraftiga fuktavseöndring efter
en sådan dag: bina svettess

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM

SMÅL.

Frgl. 14

Övervintring

Det samhälle som var avsett att övervintra:
vinterstarkt samhälle.

Att samhället var vinterstarkt avgjorde man genom att byta på kupan och känna dess tyngd om det var tillräckligt med honung så att ej bina behövde svätta.

Man ville också ha ett samhälle som hade nytt bygge och en ung drottning.

I äldre tid matade man ej samhällen på hösten, men någon gång på vintern, beroende på att man hade knappt med socker.

I stället för matkoppar av glas hade man urholkade matkoppar av trä.

Binas vintervila: bina sitter i vate
Tidigt om vårarna, då bina böjade orne ve,
ville de ut i rennelse sa. Var det mycket och
soligt föll de ned på snön och kunde ej ta sig upp.

Man satte då en kam eller dylikt för flutret så att ej bina tog sig ut, men ändå hade luft. Det gick också att lägga stora sjok av papper eller gamla mattor framför kupaorna åt bina att falla på.

Binas fiender: tyvbin, vaxsmal, myrerr, taggokkse.

Sjukdommar: zygobroite, utrot.

Skattning skatte bina

Då ett kraftigt samhälle hade mycket honung i kupan och bina hängde utanför, förstod man att bina behövde mer utrymme. Man satte då en skattdåda ovanpå kupan, sedan man tagit bort pluggen i kupans tak. Skattdådan kunde vara full av honungskakor till hösten. Man tog då bort skattdådan, satte i pluggen och lämnade det

kräftiga samhället till övervintring.

Denna metod var ej så gammal som att slakta bina.

Man dröjde tills det blev kväll att slakta bina, det var lättare att hantera dem då.

En grop grävdes upp, sedan satte man ned en pinne, som man fästat en svavellunta på, i mitten av gropen. Man tände eld på svavelluntan och bikupan ständes över så att röken trängde in. Efter en stund var bina bedövade och föllo ned i gropen då man trummade på kupan.

Hadde man kokhet vatten att slå över bina innan man öste igen gropen med jord, så dogo de fortare.

Namn på kakor, fyllda med honung: fete kakerr

Kakor med larver: zyyerkakerr. Den mörkau

honungen: joyyhonniyy. Den ljusare: summerrhonniyy

16 I äldre tid skildes honungen från kakorna genom att man täkhte av vaxet från cellerna och sedan hängde upp kakorna i en linnepåse vid spisen där honungen fick själorinna.

själorunnenn honing -

att stöta sönder kakorna, uppvärma och pressa massan genom linne duk, därtill användes ett bräda och en kavel. handpressad honing. Honingsstungor kom ej i bruk för än på 1930 talet. Detta kallas att slugge honing. Kakorna sorterades. De kakor som innehöll förmå celler lade man till vaxet.

Man kunde utvinna mer honing av de kramade och pressade kakorna genom att lägga dem i kallt vatten.

Efter något dygn kunde man rita ifrån vaxmassan och använda honingsvattnet till bimos, honingsdricka m. m.

Landsmålsarkivet Uppsala 24534
Annie Andersson. 1960. DALHEM

SMÅL.

Frgl. 14

Då man gjorde bimos lades lingon i det
 kokande honungsvattnet tills det blev lagom
 syrligt, sedan avreddes det med potatismjöl.
 Bimosen äts till potatis, men kunde också
 användas som soppa till efterrätt.

Honungsvattnet kunde användas som dricka
 till maten. Man satte till så mycket vatten
 att det blev lagom sött. Litet jäst lades i det
 något tjumma honungsvattnet och lät det stå
 ett dygn. Drickat tömdes på buteljer och kokades.

För att skilja vaxet från det urkerammade
 och urvattnade honingssmör lade man det
 i vatten i en stor gryta och lät det koka.
 Då det svalnat låg det mesta vaxet ovanpå.
 Det skummades där, kokades upp på nytt
 tills vaxet var rent från dros. Dros hade
 man i någon användning för att det slogs bort.

18

Vaxet användes till ljus, till att vaxa syträd,
(- det var hemspunnen syträd av lin)
till skomakarvat m. m.

Efter 1930 sändes vaxet bort för att pressas till
vaxskottene i samkyporna.

Honungens användning.

Den sötningemedel vid matlagning av
fruktkräm, lingonmos, dricka.

I stället för smör på bröd honnysgäs.

I forna tider bryggdes mjöd av honung och
humle. Det blev starkt, därav talesättet att
'dricka mäg i beuen.'

Honung användes på sär, för att dra ut
det 'onda' och läka såret.

Honung användes för hosta, keshu och förkylning.
Den blandades i kokande vatten, kaffe eller
bärvin.

19 Honungen förvarades i stuberukor.
För att hindra honungen att försökras röjde man
om i den (med ett par dagars mellanrum) med en
träskiv. Då det gått en tid vanderade (= stelnade)
honungen utan att ha försökrats.

Tur med bin

Man ansåg att somliga människor framför
andra ha tur med bin.

En sådan person kallade man bikory
(= bikung).

Hans bisvärmar flögo ej bort.

Han förstod att hålla binas fiender borta,
så att hans bin trivdes.

Då ägaren dog, brukade turen med hans
bin också gå bort.